

**GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİLERİ:
PANEL VERİ ANALİZLERİ (1990-2002)**

M. Kemal DEĞER* ve Ö. Selçuk EMSEN**

Özet

Bu çalışma, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra piyasa ekonomisini benimseyen 27 geçiş ekonomisindeki FDI ve büyüme ilişkilerini ele almaktadır. Çalışmada, geçiş ekonomilerinde FDI-büyüme ilişkisi, 1990-2002 dönemini kapsayan panel veri analizleri kullanılarak araştırılmıştır. FDI-büyüme ilişkileri, 27 geçiş ekonomisinin tamamını kapsayan analizlerin yanı sıra, Merkezi Doğu Avrupa (MDA) ve Merkezi Batı Asya (MBA) ülke ayrımı dikkate alınarak da yapılmıştır. Elde edilen bulgular, FDI'ların geçiş ekonomilerinin ekonomik büyümesinde önemli bir faktör olduğunu ortaya koyarken, MBA ülkeleri için FDI ve büyüme arasında anlamlı ilişkiler yakalanamamıştır. Bu sonuçlar, FDI girişlerinin politik istikrarı yakalamış, gelişmiş ülkelere yakın ve belirli bir kalkınma düzeyine ulaşmış ülkelerde büyümenin dinamik güçlerinden birisi olacağı hipotezini destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ekonomik Büyüme, Geçiş Ekonomileri, Panel Veri Tahminleri.

**Foreign Direct Investments and Economics Growth Relationships
In Transition Economies : Panel Data Analysis**

Abstract

This study has considered the relationships between economic growth and FDI in the 27 transition economies that accepted free market economy after collapse of Soviet Union. In the study, the relationships between FDI and growth in transition economies have been researched by using panel data analysis 1990-2002 period. These relationships have been analyzed in all of the 27 transition economies, and also for the countries of Central East Europe (CEE) and Central West Asia (CWA). While the findings demonstrate that FDI is an important factor in the economic growth of the transition economies, it does not show meaningful relationships between FDI and economic growth for the CWA countries. This result has supported the hypothesis that FDI is a dynamic factor of economic growth of developing

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü

** Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İİBF

countries that have political stability, a position next to developed countries, and a given development level.

Keywords: Foreign Direct Investment, Economic Growth, Transition Economies, and Panel Data Estimations.

I. GİRİŞ

Küreselleşme akımlarının hız kazanmaya başladığı 1990'lerden sonra, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının (FDI), yatırımın yapıldığı ülke ekonomilerinde ortaya çıkaracağı bir takım etkiler üzerine yoğun tartışmalar yaşanmıştır. FDI'ların yurtiçi ekonomi üzerinde ortaya çıkaracağı etkiler üzerine yapılan teorik tartışmalar da ana hatlarıyla; faktör fiyatları (özellikle ücretler), faktör verimlilikleri, bilgi ve teknoloji transferi, ev sahibi ülke ihracatı ve ekonomik büyüme üzerine yoğunlaşmaktadır. Benzer şekilde, FDI'nın yararları üzerine OECD'nin yaptığı sınıflandırma beş ana başlıkta toplanmıştır; (i) bilgi ve teknoloji transferi, (ii) girişim kültürünün gelişmesi ve yeniden yapılanma, (iii) uluslararası ticari entegrasyona katkı, (iv) yerel işletmelerin sektör içerisindeki rekabetini güçlendirme, (v) beşeri sermaye birikimine katkı (OECD, 2003: 14).

Yatırımın yapıldığı ülkedeki ücretler ve FDI ilişkilerini dikkate alan araştırmalarda, yabancı sahipli firmaların özel mülkiyetli yerli firmalara oranla daha yüksek ücret ödemelerinde bulunduğu ortaya konulmuştur (Lipsey, 2002: 21). Bununla birlikte FDI'ların yurtiçi verimlilik üzerine etkilerini ele alan çalışmalarda ise, yerel firmaların yabancı orijinli firmaların üretim şekillerini taklit etmek suretiyle etkinliklerini artırdıkları veya faaliyetlerini sürdürebilmek için verimlilikleri artırma hususunda yabancı firmalardan kaynaklanan rekabet baskısı altında kalabildikleri ele alınır. Diğer bir ifadeyle, FDI akımları vasıtasıyla yurtiçi ekonomiye giren yabancı firmalardan kaynaklanan rekabet artışı, verimsiz yerli firmaların fiziki ve beşeri sermayeye yatırım yaparak veya yeni teknolojiler ithal ederek, çok daha verimli hale gelmelerine yol açabildiği ileri sürmektedir (Blomström and Wolff, 1989: 4 ve Lipsey, 2002: 34-35). Buna paralel olarak yatırımın yapıldığı ülke üzerine doğrudan yatırımların etkisini ele alan çalışmaların diğer bir kısmı da, genellikle yabancı sahipli firmaların üstün teknolojilere sahip olduğunu ve bunun da zamanla yatırımın yapıldığı ülkeye yayılacağına dikkatleri çeker. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda ise ev sahibi ülke üretim yapısındaki şiddetli değişim veya ülkeye yeni endüstrilerin girmesi şeklinde kendini gösteren FDI etkileri üzerine yoğunlaşma söz konusudur. Bu bağlamda Lipsey (1999), Güney Doğu Asya'da elektronik endüstrisinde, özellikle bu endüstrinin ilk gelişiminde ABD bağlı şirketlerinin büyük rolü olduğunu ortaya koymuştur.

Yabancı sahipli firmalardan yerli firmalar üzerine verimlilik yayılmasını açıklamada kullanılan ana araçlardan birisi, FDI'ların yatırımın yapıldığı ülke ekonomik büyümesi üzerine yaratacağı olumlu etkilere dayanmaktadır. İktisat literatüründe yer alan teorik ve uygulamalı çalışmalarda, ülkeler arasındaki ekonomik büyüme farklılıklarının temelinde teknolojik yayılma ve sermaye

birikiminin yattığı sıklıkla dile getirilmektedir. Teknoloji transferi açısından az gelişmiş (AGÜ) ve gelişmekte olan ülke (GOÜ)'lerde FDI'lar, gelişmiş teknolojilere ulaşmada temel kanallardan biri olarak önemini sürekli korumaktadır. Dolayısıyla AGÜ ve GOÜ'lerin gelişmiş bir teknoloji düzeyine ulaşmalarının temel yollarından birisi de FDI'ların teşvikidir. Sermaye birikiminin ekonomik gelişmeyi teşvik edeceğine dair literatür dikkate alındığında, FDI'ların sermaye birikiminin oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunacağı açıktır (Choe, 2003: 44). Diğer taraftan yabancı firmaların yüksek verimliliği, yerli firmalardaki düşük verimlilik pahasına ortaya çıkıyorsa, FDI'ların yurtiçi ekonomik büyüme ve toplam üretim düzeyi için hiçbir çıkarımı söz konusu olamamaktadır. Yabancı firma faaliyetlerinden kaynaklanan yayılma etkisi olmaksızın, büyüme etkilerinden bahsetmek de mümkün değildir (OECD, 2003:14).

Benzer şekilde, FDI'ların büyüme üzerine etkileri hakkındaki iyimser bir bakış açısıyla Romer (1993), gelişmiş ülke (GÜ)'lerden kazanç elde etme veya GÜ'leri yakalama çabasındaki GOÜ'lerin ekonomik kalkınmasındaki temel engelin fiziksel sermayeden ziyade, bilgi ve/veya düşünce düzeyindeki eksiklikten veya bilgi açığından kaynaklandığını ileri sürmektedir. GOÜ'lerdeki bilgi açığı, özellikle çokuluslu firmalarda (ÇUŞ) mevcut olan insan veya organizasyonel sermaye yapılarında kendini belirgin bir şekilde hissettirmektedir. ÇUŞ'lar, ortak araştırma-geliştirme (AR-GE) faaliyetlerinde dünyanın en önemli kaynağı konumundadırlar ve GOÜ'lerde mevcut olan teknoloji düzeyinin çok daha üstünde bir teknoloji düzeyine sahiptirler. Dolayısıyla ÇUŞ'ların önemli teknolojik yayımları ortaya çıkarma potansiyelinin güçlü olduğu söylenebilir (OECD, 2002: 12). Daha açık bir ifadeyle FDI'lar, bilgi açığı içerisinde bulunan fakir ülkelere teknoloji ve işletme bilgisi transferini kolaylaştırabilir. Benzer şekilde Nunnenkamp (2004)'e göre FDI'lar, sadece sermayenin GOÜ'lere transferini sağlayan bir araç değil, aynı zamanda GOÜ'lerde verimlilik kazançlarına yol açan teknoloji ve know-how transferine de imkan tanıyan güçlü bir mekanizma olarak ele alınır. Bu transferler, ekonominin tamamı için doyurucu etkilere sahiptir. Böylece yabancı yatırım, sadece yabancı sermayenin bulunduğu sektörlerde değil, ekonominin tamamı için verimlilik artışlarına yol açabilir (Carkovic and Levine, 2002: 1 ve Nunnenkamp, 2004: 667-668). Bu nedenle, GOÜ'lerde daha hızlı büyümeyi gerçekleştirmek için en etkin ve en kolay uygulanabilen politika araçlarından birisi, ÇUŞ'ların sahip oldukları farklı fikirleri getirmeleri ve bu bilgilere yerli kaynaklar vasıtasıyla işlerlik kazandırmak için teşvik edici-uygun ekonomik yatırım ortamı yaratılmalarıdır. Böylece yabancı firmaların kâr elde etmesine olanak sağlanarak, yerel ekonomideki bilgi eksikliğini giderecek yabancı firmalar ekonomiye çekilmiş olacaktır (Romer, 1993: 548).

Özetle, FDI'ların ekonomik büyüme üzerine olası etkileri iki boyutta değerlendirilir. Birincisi, yurtiçi tasarrufların ekonomik gelişmeyi finanse etmede yetersiz kalması durumunda, FDI'lar tasarruf eksikliğinin giderilmesine yardımcı olan ve önemli döviz girdisi sağlayan araçlardan birisi olmasıdır. İkincisi, yabancı şirketlerin varlığının yurtiçi ekonomide pozitif dışsallıklar ortaya çıkarmasıdır.

Mümkün olabildiğince fazla FDI çekebilmede birçok ülkenin göstermiş olduğu yoğun çabalar, FDI'ların olumlu etkilerine ilişkin teoriyi dolaylı olarak destekler niteliktedir (Mencinger, 2003:491). Bu nedenle, ekonomik büyüme üzerine yabancı yatırımlarının etkisinin incelenmesi, politika çıkarımları için de önem arz etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, FDI'lar ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesi üzerinde pozitif bir etkiye sahipse; bu durumda yabancı yatırımların sınırlandırılmasını isteyen araştırmacı ve politikacıların argümanları geçersiz kalacaktır. Aksine, FDI'lar büyüme üzerinde pozitif bir etkisi yoksa, bu durumda FDI çekebilmek için ülkeler tarafından uygulanan ve ülke ekonomileri açısından ekstra maliyetlere neden olan vergi teşvikleri, altyapı sübvansiyonları, ithalata vergi muafiyetleri ve diğer özendirici uygulamaların yeniden gözden geçirilmesi gerekecektir (Carkovic and Levine, 2002:3).

Çalışmada geçiş ekonomileri olarak tanımlanan Merkezi Batı Asya^(*) (MBA) ve Merkezi Doğu Avrupa^(**) (MDA)'dan müteşekkil eski demir perde ve SSCB ülkelerinde FDI ve ekonomik büyüme ilişkilerinin panel veri regresyon analizleri ile incelemesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın ilk kısmında FDI ve büyüme ilişkilerine dair literatür gözden geçirilecek ve ikinci kısmında da neoklasik büyüme modeli eşliğinde geçiş ekonomilerinin tamamı ve alt grupları için (MDA ve MBA ülkeleri) panel veri tahminleri yapılacaktır. Çalışmanın son kısmında ise, tahminlerden hareketle politika önermelerinde bulunulacaktır.

II. FDI VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE LİTERATÜR ÖZETİ

FDI ve büyüme üzerine uygulamalı çalışmaların teorik temelleri, hem içsel hem de neoklasik büyüme modellerine dayanmaktadır. Neoklasik büyüme modelinde FDI'lar, yatırım miktarını ve/veya yatırımın etkinliğini artırır. Böylece FDI'lar yatırımın yapıldığı ülkelerin ekonomik büyümesinde orta vadeli geçici artışlara ve daha çok uzun dönemde ortaya çıkacak büyüme etkilerine yol açar. Yeni içsel büyüme teorileri ise, teknolojik süreçlerin bir fonksiyonu olarak uzun dönemli büyümeyi dikkate alır ve FDI'ların teknoloji transferi, yayılma ve dağılım etkileri vasıtasıyla büyüme oranını sürekli olarak artırabildiği bir kurumsal ortam üzerine yoğunlaşır (Nair-Reichert and Weinhold, 2001:154).

Büyüme ve FDI ilişkilerine bakış açısında teorik temellere dayalı olarak genel anlamda neoklasik bakış açısından beslenen iyimserlik olgusu, 1997-1998 Asya finansal krizi ve son zamanlardaki Arjantin kriziyle yerini kötümserliğe terk eder görmeye başlamıştır. Bu krizlerin sonuçlarından, GOÜ'lerdeki yerel özel sektör yatırımcılarını koruyucu-teşvik edici politikaların oluşturulması gerekliliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla uygulamalı literatür, özellikle başta FDI

(*) MBA ülkeleri, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'dır.

(**) MDA ülkeleri, Macaristan, Polonya, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Estonya, Litvanya, Letonya, Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Rusya Federasyonu, Moldova, Beyaz Rusya, Ukrayna, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Makedonya'dır.

akımları olmak üzere yabancı sermayenin büyümeye neden olduğuna dair neoklasik anlayışı sınırlarken, giderek derinleşmeye başlayan kriz sebebi olduğu iddialarına da ışık tutucu nitelikler taşımaya başlamıştır.

Tablo 1, 1992-2005 dönem arasında muhtelif yıllarda ekonomik büyüme ve FDI ilişkilerini araştıran ampirik çalışmalara ait özet bir literatürü sunmaktadır.

Tablo 1: FDI-Büyüme Literatürü: Temel Çalışmalar (1992-2005)

Yazar(lar) ve Çalışma Yılı	Temel Bulgu(lar)	Özet Bulgu (Büyüme-FDI)
Blomström ve diğ., 1992	GÜ ve GOÜ'ler için 1960'dan 1985'e kadar beşer yıllık dönemleri kapsayan çalışmada GSYİH'ya FDI'ların oranının, bir sonraki 5 yıllık dönemler için gelir-büyüme oranı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ancak FDI'ların sadece yüksek gelirli ülkelerde büyümeyi teşvik edici bir faktör olduğu, yani büyüme etkisinin nispeten kalkınmışlık düzeyi yüksek olan ülkelerde olumlu sonuç verdiği belirlenmiştir.	Pozitif
Balasubramanyam ve diğ., 1996	İhracata yönelik büyüme politikaları uygulayan 18 GOÜ üzerine yapılan çalışmada, FDI akımlarının ekonomik büyümeyi artırdığı; yani dış ticaret liberalizasyonunun FDI-büyüme ilişkilerinde doğrusallığa yol açtığı gözlenmiştir.	Pozitif
De Mello, 1997	Yabancı sermaye yüksek teknoloji içerdikçe, yani teknoloji farklılık açıldıkça, büyüme etkisi azalmaktadır. FDI çekmede ülkenin faktör donanımına uygun dış ticaret ve siyasal rejimlerin etkili olduğu gözlenmiştir.	Ters yönlü
Borensztein ve diğ., 1998	1970-1989 arası için 69 GOÜ üzerine yapılan çalışmada, FDI akımlarının büyüme üzerinde marjinal rolünün olduğu ve bunun da yatırımın yapıldığı ülke beşeri sermaye düzeyine bağlı olduğu tespit edilmiştir. Yani FDI ile beşeri sermayeyi temsilen kullanılan eğitimsel yetenekler arasında güçlü ve pozitif bir etkileşim bulunmuştur. Diğer taraftan düşük beşeri sermaye düzeylerine sahip GOÜ'lerde FDI akımlarının negatif etkilerinin varlığı tespit etmişlerdir.	Pozitif ve Ters Yönlü
De Mello, 1999	1970-199 dönemi için OECD üyesi olan ve olmayan ülkelerde sermaye birikimi, üretim ve toplam faktör verimliliğindeki artışların teknoloji açığı derecesine bağlı olarak FDI-büyüme ilişkilerinin değiştiği tespit edilmiştir. Buna göre teknolojik açıklık derecesi arttıkça, FDI'nın büyüme etkileri azalmaktadır.	Ters yönlü
Balasubramanyam ve diğ., 1999	FDI akımlarının yurtiçi büyüme üzerine olumlu etkilerinin ortaya çıkmasında yerel pazarın büyüklüğü ve rekabetçi bir çevre ve beşeri sermaye varlığına bağlı olduğu tespit edilmiştir.	Pozitif
Barthelemy ve Demurger, 2000	1985-1996 yılları arası için Çin'deki 24 il verilerine dayalı analizlerde, FDI akımlarının büyüme üzerinde etkilerinin olduğu ve bunun da ekonomik büyüme düzeyine ve yabancı teknolojilerin adaptasyonu için beşeri sermayenin varlığına bağlı olduğu belirlenmiştir.	Pozitif
Lensink ve Morrissey, 2001	1975-1998 döneminde GOÜ'ler için yapılan çalışmada FDI'ların ekonomik büyüme üzerine pozitif etkileri tespit edilmiş; ancak FDI dalgalanmalarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğine dair bulgulara da ulaşılmıştır.	Pozitif ve Ters Yönlü
Alfaro ve diğ., 2001	1975-1995 dönemini kapsayan çalışmada, yerel finansal piyasaların varlığı koşulunda, FDI'ların ekonomik büyümeyi ateşleyen önemli bir araç olduğu bulunmuştur.	Pozitif
Zhang, 2001	1960-1997 dönemi için Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerini kapsayan çalışmada, FDI-büyüme ilişkilerinin pozitif yönde olduğu ve bunun beşeri sermaye olanaklarına, liberalize edilmiş ticaret rejimlerine, iyileştirilmiş eğitim imkanlarına, büyük ölçekli ihracata yönelik FDI yatırımlarına ve makro ekonomik istikrara bağlı olduğu bulunmuştur.	Pozitif

Nair-Reichert ve Weinhold, 2001	Dışa açıklık-FDI girişi-büyüme ilişkilerinin araştırıldığı çalışmada, FDI'lardan büyüme doğru nedensellik ilişkisi belirlenmiştir.	Pozitif
Obwona, 2001	1981-1995 dönemi için Uganda üzerine yapılan çalışmada, makroekonomik ve politik istikrar ile siyasal tutarlılığın FDI akımlarını çekmede teşviklerden bile daha önemli olduğunu ve bu anlamda FDI'ların ekonomik büyüme pozitif katkı sağladığı ortaya konulmuştur.	Pozitif
Ram ve Zhang, 2002	Çalışmada, Borensztein ve diğ (1998), Balasubramanyam ve diğ., (1999) ile Barthelemy ve Demurger, (2000) tarafından yapılan çalışma sonuçları ile örtüşen bulgular elde edilememiştir. Yani FDI ve eğitim düzeyi arasında tamamlayıcılık ilişkisi yakalanamamıştır.	Belirsiz
Campos ve Kinoshita, 2002	25 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi ile eski Sovyet geçiş ekonomileri için yapılan çalışmada, FDI akımlarının ekonomik büyüme üzerinde oldukça önemli etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ekonomilerin endüstrileşme ve daha iyi eğitilmiş işgücüne sahip olmalarının da teknoloji transferini masnetmede daha etkin olduğu sonucunu vermiştir.	Pozitif
Carkovic ve Levine, 2002	1960-1995 dönemi için yapılan çalışmada, FDI akımlarının GÜ ve GOÜ'lerde büyüme üzerine hiçbir anlamlı etkisi bulunamamıştır; ancak 5 yıllık dönemlerde düzensiz etkilerin olduğu rastlanmıştır.	Belirsiz
Nunnenkamp ve Spatz, 2003	Çalışmada, FDI akımlarının ekonomik büyüme etkilerinin olabilmesinde ülke ve yatırım yapıldığı endüstri özelliklerinin dikkate alınması gerektiği ortaya konulmuştur. Bu açıdan teknoloji yoğunluğu, faktör gereksinimi, yerel ve yabancı piyasalarla bağlantılar ile yabancı menşeli şirketlerin dikey entegrasyon derecesi gibi endüstri özelliklerinin FDI'ların büyüme etkileri doğuracağı belirlenmiştir.	Pozitif
Basu ve diğ., 2003	1978-1996 dönemi için 23 GOÜ üzerine yapılan eş-bütünleşme testlerinden FDI ile büyüme arasında anlamlı nedensellik ilişkileri yakalamıştır; açık ekonomilerde FDI-büyüme arasında hem kısa hem de uzun dönemde iki yönlü nedensellik gözlenirken, nispeten kapalı ekonomilerde uzun dönemli nedensellik ilişkisi sadece FDI'lardan büyüme doğru gerçekleştiği gözlenmiştir.	Pozitif
Choe, 2003	1971-1995 dönemi için 80 ülkeyi kapsayan çalışmada, FDI ve ekonomik büyüme arasında nedensel ilişkileri araştırılmıştır. Elde edilen bulgulardan karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmuş, ancak FDI'dan büyüme nedensellik ilişkisi, büyümeden FDI'ya doğru nedensellik ilişkisinden daha zayıf çıkmıştır.	Pozitif
Mencinge, 2003	Geçiş ekonomileri için 1994-2000 dönemi için yapılan çalışmada, FDI/GSYİH ile Sabit Sermaye Yatırımları/GSYİH arasında nedensellik ilişkisi bulunamamış; bu sonuç da FDI'ların boş alan yatırımları veya devralma yatırımları ile acele yapılan özelleştirme uygulamalarına bağlanmıştır.	Belirsiz
Hansen ve Rand, 2004	1970-2000 dönemi için 31 GOÜ'ye yönelik çalışmada, FDI/GSYİH ile GSYİH düzeyi arasında iki yönlü nedenselliğin olduğu saptanmıştır.	Pozitif
Merlevede ve Schoors, 2004	25 geçiş ekonomisinde ekonomik büyüme üzerine iktisadi reformların hızı ve FDI'ların etkisini ekonomik büyüme, ekonomik reformlar ve FDI'ların eşanlı sistem ile yapılan tahminlerinde, reformları daha eskiye dayanan ülkelerde daha yüksek büyüme gözlenirken, yeni reformist sürece başlamış ekonomilerde büyümenin olumsuz etkilendiği; ancak bir bütün olarak FDI akımlarının artırıcı etkisinin olduğu ve bunun da büyümeyi olumlu etkilediği gözlenmiştir.	Pozitif
Papaioannou, 2004	1993-2001 dönemi için 43 ülkeye ait genişletilmiş bir üretim fonksiyonu kullanılmış ve FDI adaptasyonun büyüme etkisinin GOÜ'lerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.	Pozitif
Mody ve Murshid, 2005	1979-1999 dönemi için 60 GOÜ'de uzun dönemli sermaye (FDI, dış borçlar ve portföy) akımlarının yurtiçi yatırımlar üzerindeki etkileri incelenmiş; elde edilen bulgulardan dış sermaye akımlarının yurtiçi yatırımları uyardığı belirlenmiştir. Bunun da toplam yatırım düzeyindeki gelişmeye paralel olarak büyüme üzerinde olumlu sonuç doğurması beklenir.	Pozitif
Chowdhury ve	1969-2000 dönemi için Şili, Malezya ve Tayland gibi yeni gelişen	Pozitif

Mavrotas, 2005	ekonomilerde, Granger nedensellik testinden farklı olarak Toda-Yamamoto testi kullanılmış; nedensellik sınama sonuçlarına göre Şili’de GSYİH’nın FDI akımlarına neden olduğu, buna karşılık Malezya ve Tayland’da GSYİH ve FDI akımları arasında iki yönlü ilişkiler bulunmuştur.	
----------------	---	--

Literatür özetlerinden hareketle, ekonomik büyüme üzerine FDI’ların etkilerini inceleyen çalışmalar arasında tam anlamıyla bir görüş birliği oluşmadığı ileri sürülebilir. Bazı dönemler veya bazı ülke grupları için bir takım şartlar altında pozitif büyüme etkileri söz konusu iken, FDI’ların ekonomik büyüme üzerine etkileri hakkında bu çalışmalara bakılarak evrensel bir ilişkinin varlığını ortaya koymak mümkün değildir. Bununla birlikte, FDI’ların büyüme üzerine etkilerini ele alan çalışmalar, genel olarak FDI’ların büyüme üzerindeki artırıcı etkilerinin ortaya çıkabilmesi için GOÜ’lerin uygun-destekleyici yatırım ortamını hazırlaması ve minimum bir kalkınma düzeyine erişmiş olması gerekliliğine işaret eder.

III. VERİ VE METODOLOJİ

Çalışmada FDI-ekonomik büyüme ilişkileri, 1990-2002 dönemi dikkate alınarak, eski demir perde ve SSCB ülkesi konumunda olan ve cari tanımlamayla geçiş ekonomileri olarak adlandırılan ülke grubu için panel veri regresyon analizleri ile ortaya konulmaya çalışılması hedeflenmiştir. Çalışma döneminin 1990-2002 periyodu ile sınırlı tutulmasında, bu ülke grubunun 1990’dan sonra “açıklık ve şeffaflık” politikalarıyla piyasa ekonomisine geçişi deneyim etmeye başlamaları etkili olmuştur. 1990 öncesi dönemde ise bu ülkelerin çoğunun tamamen kapalı ekonomi konumunda olmaları ve hatta siyasal-ekonomik anlamda bağımsız olmamaları, FDI akımlarının bu ülkelerde ortaya çıkmamasının başlıca nedenleri arasında yer alır.

FDI akımlarındaki gelişmeler incelendiğinde, gerek miktar olarak, gerekse ülke grupları açısından büyük değişimlerin olduğu dikkati çekmektedir. Çalışmanın başlangıç yılını oluşturan 1990 yılında FDI akımlarının büyük bir kısmı (%82) GÜ’lere yönelik iken, küçük bir kısmının (%18) GOÜ’lerde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemde geçiş ekonomilerine yönelik toplam FDI akımlarının tutarı ise 664 milyon dolar ile çok düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, GOÜ’lerde gerek yapısal iyileştirmeler (altyapı ve teşvikler gibi), gerekse piyasa ekonomisi kurallarına işlerlik kazandırma yönündeki çabalar (özellikle özelleştirmeler ile kamu müdahaleciliğinin azaltılması), 2002 yılında FDI akımlarının GÜ’lerden GOÜ’lere doğru bir kayma göstermesine neden olmuştur^(*). Geçiş ekonomilerine yönelik toplam FDI girişlerinin %87.4’ünün gelişmiş-sermaye birikimi yüksek Avrupa ülkelerine coğrafi olarak yakın MDA ülkelerinde ortaya çıktığı ve %12.6’sının ise MBA ülkelerinde gerçekleştiği oldukça dikkat çekicidir. Çalışmanın uygulama kısmında da, MDA ve MBA arasındaki bu anlamlı farklılık

^(*) FDI akımlarına ilişkin veriler ile tahmin modelinde kullanılan değişkenlere ait veriler World Development Indicator (2004) veri tabanından elde edilmiştir.

dikkate alınarak, FDI-büyüme ilişkilerinin analizi bu iki alt ülke grubu için gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada, FDI-ekonomik büyüme ilişkilerini ele alan uygulamalı çalışmaların büyük kısmında olduğu gibi toplam üretim-büyüme eşitliği kullanılarak, panel veri regresyon analizleri gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Panel veri regresyon analizlerinde aşağıdaki gibi bir büyüme eşitliği tahmin edilmiştir.

$$BO_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 FDIO_{it} + \alpha_2 SSYO_{it} + \alpha_3 NBO_{it} + \alpha_4 AYO_{it} + \alpha_5 KOO_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Eşitliğin sol tarafı GSYİH'nın büyüme oranını (*BO*) temsil ederken, açıklayıcı değişken olarak sırasıyla FDI akımlarının GSYİH içindeki payı (*FDIO*), sabit sermaye yatırımlarının GSYİH içindeki payı (*SSYO*), nüfus artış hızı (*NBO*), altyapıyı temsilen asfalt yol oranları (*AYO*) ve insan sermayesini temsilen kolej düzeyinde okullaşma oranları (*KOO*) kullanılmıştır.

IV. PANEL VERİ TAHMİN SONUÇLARI

Çalışmada FDI-büyüme ilişkileri eşitlik (1)'deki değişkenleri kapsayacak şekilde, geçiş ekonomilerinin tamamı ile alt ülke grupları için (MDA ve MBA) ayrı ayrı tahmin edilmiştir^(*).

A. Geçiş Ekonomileri Tahminleri

(1) nolu eşitlikle tanımlanan büyüme eşitliği baz modeli oluşturmak üzere 27 geçiş ekonomisini kapsayan panel veri analizlerinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler, Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Geçiş Ekonomilerinde Tanımlayıcı İstatistikler

	BO	FDIO	SSYO	NBO	AYO	KOO
Ortalama	-0.749	3.344	19.977	-0.224	77.278	30.194
Medyan	2.114	1.895	19.976	-0.242	86.650	28.234
Maksimum	85.900	34.076	44.806	3.450	100.0	62.093
Minimum	-44.900	-0.180	2.534	-6.018	18.1	10.731
Standart Sapma	12.213	4.277	6.823	1.013	21.232	12.293
Olasılık	0.000	0.000	0.004	0.000	0.000	0.004
Gözlem Sayısı	196	196	196	196	196	196

Tablodan 1990-2002 dönemi için 27 geçiş ekonomisinde ortalama büyüme oranının %-0.75 olarak negatif bir skorda bulunduğu görülmektedir. Piyasa ekonomisine geçişle birlikte bu ülkeler, 1990-1995 döneminde önemli ölçüde

^(*) Geçiş ekonomilerinde FDI ve büyüme ilişkileri için yapılan panel veri regresyon analizleri, Eviews 5.0 programı ile gerçekleştirilmiş olup, değişkenlerin birim kök sınamaları için bu programda yer alan Levin, Lin & Chu t*, Breitung t-stat, Im, Pesaran and Shin W-stat, ADF - Fisher Chi-square, PP - Fisher Chi-square ve Hadri Z-stat panel veri birim kök testleri kullanılmıştır. Yapılan panel birim kök testlerinde ise, değişkenlerin tamamının seviye değerlerinde durağan oldukları tespit edilmiştir.

daralmalar veya negatif şoklar yaşamışlardır. Genel anlamda ekonomilerin ancak 1995'den sonra toparlanmaya başladığı ve istikrarlı bir büyüme trendi yakalayabildikleri görülmektedir. 1990-2002 dönemindeki ortalama büyüme oranı değeri, ekonomilerin 1990-1995 yılları arasında yaşadığı küçülmenin 1996-2002 arasındaki dönemde halen daha telafi edilemediğine işaret eder.

Diğer taraftan FDI'ların GSYİH içindeki payı ise ortalama %3.34 olarak gerçekleşmiştir ve bunun da oldukça düşük seviyelerde kaldığı söylenebilir. Geçiş ekonomilerinin doğal kaynak zenginliğine sahip ülkelerin daha yüksek oranlarda yabancı sermaye çekebildiği; siyasal anlamda ülke içerisinde güveni tesis edememiş ülkelerin ise güven sorunsalına bağlı uygun yatırım iklimi yaratamama ve dolayısıyla yabancı sermaye çekmekten çok, ülkeden dışarıya sermaye çıkışı yaşadıkları gözlenmiştir.

Tablo 3'de ise çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon ilişkileri verilmiştir. Buna göre geçiş ekonomilerinde FDI girişleri ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir korelasyon söz konusudur. Asfalt yol oranı ile temsil edilen altyapı ile büyüme arasındaki negatif ilişki ise teoriyle bağdaşmamaktadır. Bununla birlikte diğer açıklayıcı değişkenler ile büyüme arasındaki korelasyon ilişkisi teori ile tutarlılık göstermektedir.

Tablo 3: Geçiş Ekonomilerinde Korelasyon Matrisi

	BO	FDIO	SSYO	NBO	AYO	KOO
BO	1.000					
FDIO	0.219	1.000				
SSYO	0.272	0.454	1.000			
NBO	0.095	-0.015	0.128	1.000		
AYO	-0.113	-0.046	0.034	0.141	1.000	
KOO	0.043	0.011	0.138	-0.151	0.126	1.000

Tablo 4, 27 geçiş ekonomisine ait FDI ve büyüme ilişkisine ait panel veri regresyon analizleri sonuçlarını yansıtmaktadır. Analiz kapsamındaki ülkelere özgü bireysel etkilerin (sabit veya tesadüfi) veya ortak bir etkinin olup olmadığı F testi ile belirlenirken; F testinde de bireysel etkilerin dikkate alınması durumu ortaya çıkarsa, bu kez de sabit veya tesadüfi etkili modellerden hangisinin geçerli olacağı, Hausman testi ile belirlenir (Greene, 1993: 458-462).

Tablo 4: Geçiş Ekonomilerinde Panel Veri Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Ortak Sabitli Tahmin		Sabit Etkili Model		Tesadüfi Etkili Model	
	Katsayılar	t-istatistiği	Katsayılar	t-istatistiği	Katsayılar	t-istatistiği
Sabit	-4.2883	-1.0130	-33.9263 ^a	-3.0779	-7.0439	6.0135
FDIO	0.3481	1.5742	0.8250 ^a	3.5154	0.6916	21.7086
SSYO	0.3622 ^b	2.5609	0.1753	1.0918	0.2871	14.6729
NBO	1.1690	1.3601	2.7122 ^b	2.5655	1.7734	90.8246
AYO	-0.0770 ^c	-1.9107	0.2694 ^b	2.0182	-0.0564	0.0653
KOO	0.0448	0.6341	0.2221 ^b	2.1213	0.1198	0.0855
R ²	0.1080		0.5046		0.1428	
Düzeltilmiş R ²	0.0846		0.4181		0.1203	
F-istatistiği	4.6021 ^a		5.8305 ^a		6.3323 ^a	
D-W ist.	0.7070		1.2132		0.9616	
F-Değeri	5.5036 ^a		-		-	
Hausman	-		20.6289 ^a		-	

Not: F, t ve Hausman testleri için a %1 önem seviyesinde, b %5 önem seviyesinde ve c %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Tahmin sonuçları, öncelikle F testi istatistiği ile değerlendirildiğinde, bireysel etkilerin dikkate alınması gerekliliği kendini gösterir. Bireysel etkili tahmin sonuçlarından da Hausman test istatistiğine göre, sabit etkili modelin daha tutarlı ve güvenilir sonuçlar verdiği belirlenmiştir. Dolayısıyla FDI ve büyüme arasındaki ilişkilere ait yorumlar, sabit etkili model dikkate alınarak yapılmıştır. Bir bütün olarak geçiş ekonomileri için yapılan ve bir tür ekonomik büyüme tahmini modellemesi içeriğini taşıyan sabit etkili model tahmin sonuçlarına göre, çalışmada kullanılan bütün açıklayıcı değişkenler iktisat teorisiyle tutarlılık sergilemiştir ve SSYO değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin de istatistiki açıdan anlamlı sonuçlar verdiği gözlenmiştir. Tahmin sonuçlarına göre, geçiş ekonomilerinin ekonomik büyümesinde ele alınan değişkenler içerisinde FDI'lar, en önemli faktör (%1 önem düzeyinde) konumunda iken; %5 önem düzeyinde de NBO, AYO ve KOO değişkenlerinin etkili olduğu görülmüştür. Çalışmadan elde edilen bu sonuç, geçiş ekonomileri için yapılan çalışmaların sonuçları ile örtüşür niteliktedir [bkz: Merlevede and Schoors (2004) ve Campos and Kinoshita (2002)]. FDI'ların ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisinin ortaya çıkmasında, bu ülke gruplarının sahip olduğu beşeri sermaye kalitesinin yüksekliği etkili olmuştur ki, bu durum, eğitimde nicel değişkenler boyutuyla sahip olunan güç (bkz. Tablo 2) ile de örtüşmektedir. Diğer bir deyişle FDI akımlarının beraberinde getirdiği teknoloji, geçiş ekonomilerinin sahip olduğu beşeri ve fiziki sermayesi ile desteklenirken, aynı zamanda teorik düzeyde teknolojinin massedilmesi için uygun beşeri altyapının varlığına da dikkat çekmektedir.

B. Merkezi Doğu Avrupa Geçiş Ekonomileri Tahminleri

2002 yılı için geçiş ekonomilerini hedef alan FDI akımlarının büyük bir kısmının MDA ülkelerinde ortaya çıkması, bu çalışmada geçiş ekonomilerinin coğrafi bakımdan bir ayrıma tabi tutulması ihtiyacını beraberinde getirir. Böylece Doğu Avrupa-Batı Asya ayrımı ile coğrafi boyuta, yani gelişmiş Avrupa ülkelerine fiziki uzaklık boyutuna işaret edilebilir. Bu ayırım ile hem coğrafi uzaklık kriteri yerine getirilmekte hem de geçiş ekonomileri arasında sosyo-kültürel farklılık da ortaya konulabilmektedir. Çünkü yabancı sermaye yatırımı yapabilecek ülkelerin gelişmiş ülke, yani sermaye birikimine sahip olan ülkeler olduğu dikkate alınır, yatırım yapma motifinde kendine sosyo-kültürel açıdan yakın ülkelere yatırım yapmalarının doğal olabileceği ve bunun ekonomik olmaktan çok, tamamen soyut unsurlardan etkilenmiş olabileceğine işaret eder. Ayrıca geçiş ekonomileri içerisinde gerek siyasal ve ekonomik istikrarın sağlanması, gerekse göreceli olarak daha gelişmiş ekonomi olmanın da yabancı sermaye çekmede etkili olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla geçiş ekonomilerinin iki gruba ayırarak, gelişmiş Avrupa ülkelerine yakın olan MDA ile Asya Kıtasında bulunan MBA geçiş ekonomileri açısından FDI'ların büyüme etkilerinin analizinde birinci grupta yer alan ülkelerin daha fazla FDI alacağı ve buna bağlı olarak daha yüksek büyüme sergilemesi önsel olarak kabul edilebilir. Bu düşünce orijinal olarak öncelikle MDA ülkelerinin tanımlayıcı istatistikleri aşağıda Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: MDA Ekonomilerinde Tanımlayıcı İstatistikler

	BO	FDIO	SSYO	NBO	AYO	KOO
Ortalama	0.276	2.860	20.434	-0.325	72.609	31.668
Medyan	2.493	1.801	21.287	-0.233	81.200	29.039
Maximum	85.900	11.918	35.817	3.450	100.000	62.093
Minimum	-34.859	-0.058	9.123	-6.018	18.100	10.731
Standart Sapma	11.674	2.849	6.046	0.912	22.798	12.756
Olasılık	0.000	0.000	0.223	0.000	0.004	0.014
Gözlem Sayısı	143	143	143	143	143	143

Geçiş ekonomilerinin tamamını içeren tanımlayıcı istatistiklerden farklı olarak MDA ülkelerinin 1990-2002 döneminde ortalama olarak %0.28 oranında büyüme gösterdiği anlaşılmaktadır. Yani MBA ülkeleri ile mukayese edildiğinde, geçiş ekonomileri içerisinde MDA ülkelerini büyüme performansının daha yüksek olduğu gözükmektedir. Bununla birlikte MDA ülke grubunda bulunan, ancak nüfusu ve ekonomisi oldukça küçük olan Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Makedonya, Moldova ve Arnavutluk gibi ülkelerdeki istikrarsızlıklar, büyümede önemli farklılıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Diğer yandan FDI'ların GSYİH içindeki payı ortalama olarak %2.86 gibi düşük seviyelerde gerçekleşirken, %11.91 ile en yüksek pay 1999 yılında Çek Cumhuriyeti'nde ortaya çıkmıştır. MDA ülkeleri arasında dışa sermaye göçü veren ülke ise Bosna Hersek olmuştur.

Tablo 6’da daha güvenilir bulguları veren sabit etkili model tahmin sonuçları verilmiştir.

Tablo 6: MDA Ekonomilerinde Panel Veri Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Ortak Sabitli Tahmin		Sabit Etkili Model		Tesadüfi Etkili Model	
	Katsayılar	t-istatistiği	Katsayılar	t-istatistiği	Katsayılar	t-istatistiği
Sabit	-2.4699	-0.5781	-23.9138 ^b	-2.5190	-6.2257	-1.0343
FDIO	0.4127	1.1115	1.1194 ^a	3.1437	1.0054 ^a	2.9860
SSYO	0.4173 ^b	2.4770	0.1530	0.8499	0.2928 ^c	1.7541
NBO	3.7356 ^a	3.5756	3.0858 ^a	3.2419	3.1029 ^a	3.4326
AYO	-0.0865 ^c	-1.9275	0.1718	1.3903	-0.0347	-0.4808
KOO	0.0169	0.2139	0.2018 ^c	1.9043	0.0876	0.9523
R ²	0.1663		0.6123		0.2212	
Düzeltilmiş R ²	0.1359		0.5412		0.1928	
F-istatistiği	5.4671 ^a		8.6150 ^a		7.7821 ^a	
D-W ist.	0.6935		1.5911		1.1817	
F-Değeri	8.0526 ^a		-		-	
Hausman ist.	-		21.3629 ^a		-	

Not: F, t ve Hausman testleri için a %1 önem seviyesinde, b %5 önem seviyesinde ve c %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Tahmin sonuçlarına göre, MDA ülkelerindeki ekonomik büyümenin dinamikleri arasında nüfus artış hızı, FDI akımları ve beşeri sermaye düzeyinin geldiği gözlenmektedir. Elde edilen bu sonuç, daha önce yapılan çalışmalar ile bu çalışmadaki ilk bulgularla tutarlılık göstermektedir. Dolayısıyla FDI’ların beşeri sermayeye sahip, ekonomik ve politik istikrarı yakalamış ve gelişmiş Avrupa ülkelerine hem coğrafi hem de sosyo-kültürel açıdan yakın geçiş ekonomilerinin büyümesinde hayati öneme sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

C. Merkezi Batı Asya Geçiş Ekonomileri Tahminleri

Çalışmanın bu kısmında da tamamı eski SSCB ülkesi olan ve genelde doğal kaynağa dayalı bir ekonomik yapıya sahip MBA ülkeleri ele alınmıştır. Tablo 7, eşitlik (1) kapsamındaki değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikleri yansıtmaktadır.

Geçiş sürecinin başlangıcı olan 1990 yılı ile mukayese edildiğinde, MBA ülkelerinin 1990’dan 2002 yılına kadarki dönemde ortalama olarak %-3.52 oranında ekonomilerinin halen daha küçük kaldığı, yani başlangıç dönemi milli gelir düzeyine ulaşamadıkları görülmektedir.

Tablo 7: MBA Ekonomilerinde Tanımlayıcı İstatistikler

	BO	FDIO	SSYO	NBO	AYO	KOO
Ortalama	-3.515	4.651	18.743	0.050	89.875	26.216
Medyan	1.700	2.934	17.452	-0.262	92.300	24.070
Maximum	13.500	34.076	44.806	2.298	97.000	43.954
Minimum	-44.900	-0.180	2.534	-1.716	70.400	11.781
Standart Sapma	13.285	6.637	8.522	1.214	7.031	10.014
Olasılık	0.000	0.000	0.004	0.117	0.000	0.142
Gözlem Sayısı	53	53	53	53	53	53

FDI'ların GSYİH içindeki payı ise MDA ülkelerine oranla daha fazladır. Elbette böyle bir sonucun ortaya çıkmasında, MBA ülke grubu kapsamında olan ülkelerin büyük bir kısmında GSYİH değerlerinin düşük olması yanında, bu ülkelerin petrol ve doğal gaz gibi yeraltı kaynak sahipliğine bağlı yabancı yatırım çekmeleri de etkili olmuştur.

Tablo 8'de, MBA ülkelerine ait panel veri tahmin sonuçları gösterilmiştir. Panel veri tahmin sonuçlarında bireysel etkilerin olup olmadığına dair F testi sonucu, MBA ülkelerinde bireysel etkilerin olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla MBA ülkeleri panel veri analiz yöntemlerinden ortak sabitli tahmin sonuçları dikkate alınarak yorumlaması esas alınmıştır. Ortak sabitli panel veri tahmin sonuçlarında, MBA ülkelerindeki ekonomik büyümenin en temel kaynağı altyapı değişkeni olarak görülmektedir. Diğer açıklayıcı değişkenler işaret açısından teorik beklentilere uygun sonuçlar vermekle birlikte, istatistiki açıdan anlamlılık taşımamaktadır.

MDA ülkelerine oranla FDI'ların MBA ülkelerinde beklenen büyüme etkilerini ortaya çıkarmaması, bu ülkelerin hem coğrafi hem de sosyo-kültürel olarak gelişmiş ülkelere uzak olması ve FDI'ları destekleyecek beşeri ve fiziki sermaye ile politik ve ekonomik istikrarı yakalayamamış olmalarının etkili olabileceğine işaret teşkil eder. Bu yönüyle zımnen bir tür nedensellik boyutu da dikkat çekmektedir; yani "kurumsallaşmış yapı-FDI girişi-ekonomik büyüme" nedensellik ilişkisinden söz edilebilir.

Tablo 8: MBA Ekonomilerinde Panel Veri Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Ortak Sabitli Tahmin		Sabit Etkili Model		Tesadüfi Etkili Model	
	Katsayılar	t-istatistiği	Katsayılar	t-istatistiği	Katsayılar	t-istatistiği
Sabit	-61.9692 ^b	-2.1865	-96.3508 ^c	-1.8985	-80.4273 ^b	-2.0737
FDIO	0.4318	1.2437	0.5105	1.2442	0.4718	1.2216
SSYO	0.3796	1.3426	0.3775	1.0392	0.3775	1.1603
NBO	-1.2748	-0.8383	0.8278	0.1660	-0.7111	-0.2964
AYO	0.4854 ^c	1.7540	0.8762 ^c	1.6866	0.6765 ^c	1.7391
KOO	0.2201	1.1979	0.1752	0.3829	0.2640	0.9638
R ²	0.2307		0.2999		0.2061	
Düzeltilmiş R ²	0.1489		0.1121		0.1217	
F-istatistiği	2.8194 ^b		1.5969		2.4406 ^b	
D-W istat.	0.7151		0.7811		0.7543	
F-Değeri	0.6589		-		-	
Hausman ist.	-		0.6724		-	

Not: F, t ve Hausman testleri için a %1 önem seviyesinde, b %5 önem seviyesinde ve c %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Ayrıca MBA ülkelerinin ağırlıklı hammadde yoğun ülke niteliğinde olmaları nedeniyle kaynak arayan FDI'ların beraberinde getirebileceği "Hollanda Hastalığı"nın arzu edilen büyüme etkilerinin ortaya çıkmamasına yol açan önemli bir faktör olabilir.

V. SONUÇ

Gelişmiş ekonomilerin genel anlamda klasik/neo-klasik iktisat orijinli olarak ileri sürdürdükleri küreselleşme süreci, 1990'lardan sonra giderek artan biçimde GOÜ'ler arasında da önem ve hız kazanmaya başlamıştır. Dış dünya ile olan ticaretlerinde sürekli açık veren GOÜ'lerde kalkınmanın finansmanı için ihtiyaç duyulan sermaye ve döviz açığı, bu ülkeleri kısa süreli sermaye akımları ve portfolyo yatırımlarına oranla daha sağlam bir araç olarak gördükleri FDI'ları cezbedici politikaları yoğun bir şekilde uygulamaya yönlendirmiştir. 1990'lardan sonra yabancı yatırımların etkileri üzerine yoğunlaşan literatür, FDI'ların faktör fiyatları (özellikle ücretler), faktör verimlilikleri, bilgi ve teknoloji transferi, ev sahibi ülke ihracatı ve büyüme etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Diğer taraftan 1990'lardan sonra "açıklık ve şeffaflık" politikalarını benimseyen geçiş ekonomileri, FDI çekebilme yarışına oldukça geç bir zamanda başlamışlardır. Süre olarak bu yarışta geç kalmalarının yanı sıra geçiş sürecinin ilk 5 yılında bütün ülkeler için önemli sosyo-ekonomik sıkıntıların yaşanması, FDI'lar açısından bu ülkelerin tercih edilmeme sebepleri arasında sayılmıştır. Bununla birlikte başta MDA ülkeleri olmak üzere, geçiş ekonomilerinin 1995'lerden sonra yakaladıkları politik ve ekonomik istikrar ile özelleştirme uygulamaları, geçiş ekonomilerini yabancı yatırımcılar için cazip hale getirmiştir. Diğer taraftan MBA

ülkelerinin küçük ve hammaddeye dayalı ekonomi niteliğinde olmaları ve hala daha politik-siyasi istikrarı yakalayamamış olmaları ise, FDI'lar açısından bu ülkelerin yeterince tercih edilmemesine yol açmıştır.

Geçiş ekonomilerinin tamamını kapsayan tahmin sonuçlarında, ekonomik büyümeye katkı açısından FDI'ların geçiş ekonomileri için hayati öneme sahip bir faktör olduğu gözlenmiştir. MDA ve MBA ülkeleri ayrımında ise FDI'ların etkisi, istatistiki açıdan farklılaşmaktadır. MDA ülkelerinde FDI'ların, ekonomik büyümenin dinamik güçlerinden birisi olduğu; MBA ülkelerinde pozitif işaret taşımaya rağmen, istatistiki bakımdan anlamlılığı bulunmamıştır. Bu sonuç, FDI'ların siyasi istikrarı yakalamış, gelişmiş ülkelere hem coğrafi hem de sosyo-kültürel olarak yakın ve belirli bir kalkınmışlık düzeyine sahip ülkelerde bilgi ve teknoloji yayılımı vasıtasıyla ekonomik büyümeyi ateşlediği anlamına gelmektedir. MBA ülkeleri için FDI'ların arzu edilen büyüme etkilerini ortaya koyabilmesi için başta politik ve ekonomik istikrarın sağlanması önem arz ederken, uygun yatırım ortamı için gerekli altyapı ve beşeri şartların tesis edilmesi de gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alfaro, Laura, Chanda Areendam, Kalemli-Ozcan Sebnem and Sayek Selin (2001) "FDI and Economic Growth: The Role of Financial Markets", *Harvard Business School*, Working Paper 01-083.

Balasubramanyam, Venkataraman N., Salisu Mohammed A. and Sapsford David (1996) "Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries", *Economic Journal*, 106 (1): 92-105.

Balasubramanyam, V. N., Salisu Mohammed, and Sapsford David. (1999) "Foreign Direct Investment as an Engine of Growth", *Journal of International Trade and Economic Development*, 8 (1): 27-40.

Basu, P., Chakraborty C. and Reagle D. (2003) "Liberalization, FDI, and Growth in Developing Countries: A Panel Cointegration Approach", *Economic Inquiry*, 41 (3): 510-516.

Bengoa Marta and Sanchez-Robles Blanca (2003) "Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence from Latin-America", *European Journal of Political Economy*, 19, 529-545.

Berthélemy Jean-Claude and Démurger Sylvie (2000) "Foreign Direct Investment and Economic Growth: Theory and Application to China", *Review of Development Economics*, 4 (2): 140-155.

Blomström, Magnus and Wolff Edward N. (1989) "Multinational Corporations and Productivity Convergence in Mexico", *National Bureau of Economic Research (NBER)*, Working Paper No. 3141.

- Blomström, Magnus, Lipsey Robert E., and Zejan Mario (1992) "What Explains Developing Countries Growth?", *National Bureau of Economic Research (NBER)*, Working Paper No. 4132.
- Borensztein, Eduardo, De Gregorio Jose, and Lee Jong-Wha (1998) "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?", *Journal of International Economics*, 45 (1): 115-135.
- Campos, Nauro F., and Kinoshita Yuko (2002) "Foreign Direct Investment as Technology Transferred: Some Panel Evidence from the Transition Countries", *The Manchester School*, 70 (3): 398-419.
- Carkovic, Maria and Levine Ross (2002) "Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?", *Financial Globalization: A Blessing or a Curse*, World Bank Conference.
- Choe, Jong Il (2003) "Do Foreign Direct Investment and Gross Domestic Investment Promote Economic Growth?", *Review of Development Economics*, 7(1): 44-57.
- Chowdhury Abdur and Mavrotas George (2005) "FDI and Growth: A Causal Relationship", *United Nation University, WIDER (World Institute for Development Economics Research)*, Research Paper No. 2005/25.
- De Mello Jr., Luiz R. (1997) Foreign Direct Investment in Developing Countries and Growth: A Selective Survey, *Journal of Development Studies*, 34(1): 1-34.
- De Mello Jr., Luiz R. (1999) "Foreign Direct Investment-Led Growth: Evidence from Time Series and Panel Data", *Oxford Economic Papers*, 51(1): 133-151.
- Dutt, Amitava Krishna (1997) "The Pattern of Direct Foreign Investment and Economic Growth", *World Development*, 25(11): 1925-1936.
- Hansen Henrik and Rand John (2004) "On the Causal Links between FDI and Growth in Developing Countries", *Institute of Economics, University of Copenhagen, Development Economics Research Group (DERG)*, Discussion Papers, <http://www.econ.ku.dk/wpa/pink/2004/0430.pdf> (12.10.2005).
- Greene, William H. (1993) *Econometric Analysis*, Macmillan Publishing Company, New York.
- Lensink Robert and Morrissey Oliver (2001) "Foreign Direct Investment: Flows, Volatility and Growth in Developing Countries", <http://www.ub.rug.nl/eldoc/som/e/01E16/01E16.pdf> (10.10.2005).
- Lipsey, Robert E. (1999) "Affiliates of U.S. and Japanese Multinationals in East Asian Production and Trade", *National Bureau of Economic Research (NBER)*, Working Paper No. 7292.

- Lipsey, Robert E. (2002) "Home and Host Country Effects of FDI", *National Bureau of Economic Research (NBER)*, Working Paper No. 9293.
- Mencinger, Jože (2003) "Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth?", *Kyklos*, 56(4): 491-508.
- Merlevede Bruno and Schoors Koen (2004) "Reform, FDI and Economic Growth: Tale of the Tortoise and the Hare", *The University Of Michigan Business School, William Davidson Institute*, Working Paper Number: 730.
- Mody, A., and Murshid A. (2002) "Growing Up with Capital Flows", *Journal of International Economics*, 65, 249-266.
- Nair-Reichert, Usha and Weinhold Diana (2001) "Causality Tests for Cross-Country Panels: A New Look at FDI and Economic Growth in Developing Countries", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 63 (2): 153-171.
- Nunnenkamp, Peter and Spatz Julius (2003) "Foreign Direct Investment and Economic Growth in Developing Countries: How Relevant Are Host-country and Industry Characteristics?", *Kiel Institute for World Economics*, Working Paper No. 1176.
- Nunnenkamp, P. (2004) "To What Extent Can Foreign Direct Investment Help Achieve International Development Goals?", *The World Economy*, 27 (5): 657-77.
- Obwona, Marios B. (2001) "Determinants of FDI and their Impact on Economic Growth in Uganda", *African Development Review*, 13 (1): 46-81.
- OECD (2003) *Checklist for Foreign Direct Investment Incentive Policies*, Organization for Economic Co-Operation and Development.
- Papaioannou, Sotiris K. (2004) "FDI and ICT Innovation Effects on Productivity Growth: A Comparison between Developing and Developed Countries", http://www.fep.up.pt/conferences/earie2005/cd_rom/Session%20II/II.D/papaioannou.pdf (10.10.2005).
- Ram, Rati and Zhang Kevin. Honglin (2002) "Foreign Direct Investment and Economic Growth: Evidence from Cross-Country Data for the 1990s", *Economic Development and Cultural Change*, 51 (1): 205-215.
- Romer, Paul (1993) "Idea Gaps and Object Gaps in Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 32 (3): 543-573.
- UNCTAD (1998) *World Investment Report*, United Nations Conference on Trade and Development, New York.
- Zhang, K. Honglin (2001) "Does Foreign Investment Promote Economic Growth? Evidence from East Asia and Latin America", *Contemporary Economic Policy* 19 (2): 175-185.